

TANITMALAR

Vehbî, *Lutfiyye* (Metin sadeleştirme ve açıklamalar: Süreyya Ali Beyzâdeoğlu) İst.1994, 174 s.

Lutfiyye, 18.yüzyıl divan ve mesnevî şairi Sümbülzâde Vehbî'nin ileri bir yaşta gelen oğlu Lutfullah adına yazdığı meşhur nasihat kitabı, Bedir Yayınevi tarafından Osmanlı Klâsikleri serisinin ikinci kitabı olarak yayımlandı.

Hazırlayan ve yayımlayanların klâsik edebiyatımızın değerli metinlerinin ilmî usullere göre ve günümüz okuyucusunun anlayabileceği biçimde yayımlanması yolundaki düşüncelerine katılıyor, çalışmalarını takdirle karşılıyoruz. Divanların, mesnevîlerin ve diğer şeklen "eski", fakat beslendiği kaynakların bahsettiği hayatiyet sebebiyle muhtevaca her yer ve devirde canlılığını koruyabilen eserlerin son yıllarda gerek resmî, gerekse hususî kuruluşlar tarafından yayımlanması, onları vücuda getirenlerin şahsiyetleri, yaşadıkları devir, ait oldukları kültür.. hakkında doğrudan fikir vereceği gibi, Eski Türk Edebiyatı'na dair tekrar edile gelen tenkitlerin doğruluk derecesini tespitte de yaramaktadır.

Ancak bu eserlerin dayandığı birtakım edebî, tarihî ve dinî esasların yeterince bilinmemesi hâlinde ve neşrinde gerekli dikkatle itina gösterilmediği takdirde, yer yer doğru okunmadığı, doğru anlaşılmadığı, zaman zaman üzüntüyle görülen bir vâkıdır. Hemen her araştırmacının değişik oranda yapabileceği bu yanlışları en aza indirmenin ve eksiklikleri telâfi etmenin yolu, üzerinde çalışılan metni yayımlamadan önce bilgisine, tecrübesine güvenilebilecek ilim adamlarına incelemek olmalıdır. Bir yanlış binlerce nüsha hâlinde yayıldıktan sonra, araştırmacı ve raportörleri daha dikkatli olmaya sevk etmek, eseri neşredilen müellifin gerçek edebî seviyesi hakkında okuyucuların kötü zanna kapılmalarını önlemek gibi iyi niyet ve ilmî bir gayretle bunları açıkça düzeltmek bir vazife olmaktadır.¹

Biz de iki yüzyıl önce yazılan ve ayrıca eski harflerle birkaç defa basılan bu değerli nasihatnameyi yeni harflere ve nesre çevirerek edebiyat dünyasının istifadesine sunan yayıncılara teşekkür ederken, metnin okunuşunda ve bilhassa günümüz Türkçesine çeviri kısmında kendileriyle hemfikir olmadığımız bazı hususlara dair düşüncelerimizi arz etmek istiyoruz.

Nakledeğimiz örnekler, metin neşri konusunda yapılan çalışmaların ne gibi eksiklik ve hatalar ihtiva ettiğini göstereceğinden, sözü uzatmamak için bunları tek tek saymadan örneklere geçmek istiyoruz. (İlk rakam söz konusu eserin sayfa numarasını, ikincisi beyit numarasını gösterecektir).

23/32

Lîk Nâbî-i dakîka-dânın

Ya'ni ol pîr-i suhan-pîrânın

¹ Sayacağımız yanlışların - birkaçı dışında - *Lutfiyye*'nin 2 baskısında da aynen yer aldığını gördük. Sümbülzâde Vehbî, *Lutfiyye*, (Haz. Yrd.Doç.Dr.Süreyya Ali Beyzadeoğlu), İst.1996, (Cihan Neşriyat ve Matbaacılık)

beytindeki "pîr-i suhan-pîrâ" terkihi, bundan sora gelen ekteki -n sesi Farsça çokluk eklerinden olan -ân sanılmış olmalı ki, "şiire süs verenlerin piri" şeklinde çözülmüş. Hâlbuki "pîr-i suhan-pîrâ", "şiire süs veren ihtiyar, önder" demektir ve şair Nâbî, ihtiyarlık çağında dünyaya gelen oğlu için yazdığı *Hayriyye* adlı eseriyle övülmektedir.

29/84 Kalmadı şimdi tabîb-i hâzık
Öldürür halkı gidilir yazık

beyti: "Şimdi işinin ehli doktor kalmadı. (Şimdiki doktorlar) işinin ehli olmadıklarından halkı boş yere öldürüp gidiyorlar." şeklinde nesre çevrilmiş. Bir kelimenin yanlış okunması, tabî bunun sonucunda da yanlış anlaşılması yüzünden ikinci mısraya hatalı bir karşılık verilmiş. Beytin mensur ifadesinde "gidi" kelimesinin karşılığı olarak "gidiyorlar" fiilinin verilmesi, onun baskı hatası neticesinde "gidilir" biçiminde yazılmış olabileceği ihtimalini ortadan kaldırıyor. Burada "gidi" kelimesi, af edersiniz, "deyyus, kaltaban" manasına gelen bir isimdir.²

Beyitte bulunmadığı hâlde, galiba "yazık" kelimesine karşılık olmak üzere, mensur ifadede konulmuş "boş yere" kelimelerinin de boş yere eklendiği açıktır. Zira doktorların insanları "boş yere" öldürmeleri şöyle dursun, kanaatimizce tedavi edemedikleri hastaları dahi öldürme hakları yoktur.

33/114 Şâhid-i hâli degil mi bâri
Anların zâhir olan idbârı

beytinde geçen "hiç olmazsa, hele" manasındaki "bari" kelimesi, Allah'ın isimlerinden olan "Bârî" adıyla karıştırıldığı için beyit: "Onların talihsizlikleri aşikârdır. Allah buna şahit değil mi?" şeklinde nesre çevrilmiş. Şair burada müneccimlerin hâllerinin, talihsizliklerine şahit olduğunu söylüyor. Allah'ın herşeye şahit olduğunda şüphemiz yok. Beytin doğru mensur ifadesi şöyle olmalı: "Onların açıkça belli olan talihsizlikleri hiç olmazsa hâllerinin şahidi değil mi?"

36/137 Ma'ni-i şems-i maârif mektûm
Zerrece fâidesi nâ-mâlûm

beytinin manası da *Şems-i Maârif*'in manalarının gizlenmesi gibi güneş tutulmasına uğratılmış: "Güneş ilminin manası gizlidir, zerresi bile bilinmemektedir." Şair burada "güneş ilmi"nden değil, vefk ilminden bahsettiğine göre "*Şems-i Maârif*" tamlamasının bir eser ismi olabileceği tahmin edilmeliydi. *Şemsü'l-Maârif-i'l-Kübrâ*, Ahmed el-Bûnî' (ö.622/ 1225)'nin gizli ilimler konusunda bilgi veren bir eseri olup dilimize de tercüme edilmiştir.³ Buna göre, beytin mensur olarak doğru karşılığı şudur: "*Şemsü'l-Maârif*" (adlı eser)in manaları gizlidir. Zerre kadar bile faydası bilinmiş değildir."

37/139 Olur olmaz işe esmâ çekme
Sadme-i kahr-ı müsemmâ çekme

beytinin ikinci mısraı: "Bir işin olmaması için de bu yolu seçme." şeklinde nesre çevrilmiş. Bizce, şair ikinci mısradaki: "Allah'ın kahrının çarpmasına maruz kalmaktan sakın" diyor.

40/166 Bilirüz var idi bir kimyâcı
İlminin sıhhatine dâvâcı

² *Yeni Tarama Sözlüğü*, (Düzenleyen: Cem Dilçin), TDK yayını, Ankara 1983, s 94.

³ İmam Ahmed el-Bûnî, *Şemsü'l-Maârif-i'l-Kübrâ* (çev. Selahattin Alpaya) İst. 1979, 4 c.

beytinde "iddia eden" manasında geçen "davacı" kelimesi, herhâlde bugün kullanıldığı manasıyla karıştırılmış ve beyit şöyle çevrilmiş: "Kendi ilminin doğru olup olmadığından şikâyetçi bir kimyacının var olduğunu biliriz." Oysa bu hikâyede kimyacı kendi ilminin doğru olup olmadığından şikâyetçi değil, bilakis doğru olduğunu iddia eden biridir.

41/173 çıkdı san külçe olup sim ü zeri
Togdı altın sarısı bir püseri

beyti: "Potadan çıkınca gümüş ve altından bir külçeye döndü, görenler altın sarısı bir oğlu doğdu zannettiler." şeklinde nesre çevrilmiş. Doğrusu şudur: "Sanki altın ve gümüş külçe olup çıktı, altın sarısı bir oğlu doğdu."

42/176 Bulmayup redd-i cevâba çâre
Şerm ile çehresi oldı kare

beytinde geçen "redd-i cevâb" tamlaması, "cevap verme" manasında olduğu hâlde: "Sözlerini reddetmede çaresiz kaldı" şeklinde ifade edilmiş.

48/226 Hâşeli'llâh nedür ol kavlı-i sahif
Diyeler sâkıt olurmuş teklif

beytine külfetli bir yorumla uzak bir mana verilerek denilmiş ki: "Allah korusun, o akılsızca lâf da nedir? (İşitenler) böylelerinin akli başında olmayanlara özgü söz ettiklerinden deli olduğunu söylemelidirler." Hâlbuki şair böyle boş söz söyleyenlere deli denilmesini tavsiye etmiyor, diyor ki: "Allah korusun, o boş söz nedir? (Bazı zamane sapıkları) insandan (ibadet) mükellefiyetin(in) düştüğünü söylerler." Şair burada 18. asırda bazı tekkelerin dinî kaynakları batıl ve Bâtınî bir şekilde yorumlayarak nasıl yozlaştıklarını ve kötüye kullanmalara sebep olduklarını anlatıyor.

60/321 Fenn-i emsâle idersen himmet
Gelür inşâ-yı kelâma kuvvet

beytinde geçen "fenn-i emsâl" terkihi, "örnek sayılan bu tip ilimler" şeklinde karşılanmış. Bizce buradaki "fenn-i emsâl" (örnekler ilmi), maksadı misallerle anlatma konusunda incelemeler yaparak malumat veren bir bilgi dalı olmalıdır. Anılan beyitten önce güzel yazı yazmak için tahsil edilmesi gereken bilgilerden bahsedilmediğine göre, "fenn-i emsal" tamlamasının "bir fikir veya gerçeği misâller, temsiller yoluyla anlatma hüneri" biçiminde anlaşılması gerekir.

78/465 Cüstcû eyleme yârân u celîs
Kütüb-i fâhire-veş var mı enîs

beytinin şöyle nesre çevrildiğini görüyoruz: "Düşüp kalktığın kişileri çok fazla araştırma, en yakın dostun büyük kitaplar olsun." Hâlbuki burada şair, oturup konuşmak için arkadaş aramak yerine, Nâbî'nin de oğluna öğütlediği gibi, değerli kitaplarla dost olmayı tavsiye ediyor: "Dost ve arkadaş arayıp sorma. Değerli kitaplar gibi dost var mıdır?" (Bu beyitte "cüst ü cû" olması gereken kelime "cüstcu" biçiminde çıkmış).

81/487 İtmesün haddi tecâvüz ancak
Süfehâ zeyline olma mülhak

beyti: "Hadlerini bilmeyen süfehâ topluluğuna katılma" şeklinde nesre çevrilmiş. Oysa şair bundan önceki beyte bağlı olarak temiz elbise giymek gerektiğini, ancak bunun da sınırı aşmaması lâzım geldiğini belirterek: "Ancak (elbisen) sınırı aşmasın, sefihlerin kuyruğuna takılma." diyor. Yani giyecek konusunda da dinin

tespit ettiği sınırı aşma, parasını akılsızca harcayanların ardından gitme" demek istiyor. Beytin ikinci mısraının karşılığı aslına yakın olarak verilmiş ama önceki beyitte söz konusu olan elbisenin vasıflarına yönelik ilk mısraın, sefihlerin sıfatı sanılması bizce yanlıştır.

84/509 Ademi gayret ile ba'zı umûr
İntikâm almağa eyler mecbûr

beytiyle

84/511 Hâtıra afvı getirmez gayret
İntikâm almağa eyler himmet

beytinde geçen "gayret" kelimesine "heyecan" karşılığı verilmiş. "Gayret" (kıskançlık, esirgeme) duygusu psikolojide heyecan sayılabilir ama her heyecan gayret olmadığına göre, bizce bu karşılık eksiktir. Bugünün insanına ancak birkaç kelime veya cümleyle anlatılabilecek eski mefhumlarımıza tek bir kelimeyle karşılık bulmak gerçekten güç bir şey.. Bugün daha çok "çalışma, çabalama" manası bilinen "gayret" kelimesi de bunlardan biri.. Buradaki "gayret" ya bir cümleyle tarif edilmeli veya buna "koruma, esirgeme, kayırma çabası, kıskançlık.." gibi daha uygun bir karşılık araştırılmalıydı.

90 "Der Keyfiyyet-i Hişân ü Hased-İşân" başlığında "Hased-İşân" şeklinde yazılmış olan tamlamanın doğru okunuşu "...hased-i işân" olmalıydı.

Manzum bir metin nesre çevrilirken eşanlamlı kelimeler birbirinin yerine kullanılabilir ama farklı manadaki kelimelerin birbirine karşılık sayılması uygun değildir. "Sana itdim bu kadarca ifhâm" (91/561) mısraındaki "ifhâm ettim" fiili "hatırlattım" şeklinde sâdeleştirilmiş. Hatırlatmakla anlatmak farklı manada kelimeler olduğuna göre, "ifham ettim" fiilinin karşılığı "anlattım" olmalıydı. Yine "Kimsenin ni'metine itme hased" (86/518) mısraında geçen "nimet" kelimesine "ekmek" karşılığı verilmiş. Evet, şüphesiz ekmek de bir nimettir ama "nimet"e "ekmek" karşılığını vermek, onun şumulüne giren "sayılamayacak kadar çok" "ikram ve bağışlar"ı sınırlandırmak manasına gelmez mi? Meselâ akıl ve idrak bütün nimetlerin kendisiyle anlaşıldığı paha biçilmez bir nimettir ama "ekmek" cinsinden değildir.

Zaman zaman metinde işaret edilen ayetlerin meallerinin dipnotta gösterildiği gibi:

Anla mefhum-ı ulü'l-kurbâyı
Eyleme kendini pek hercâyı (91/563)

beytinde geçen "ulü'l-kurbâ" tamlamasının alındığı Nur Suresi'nin 22. ayetine telmih edildiği de "Açıklamaların Dipnotları" kısmında belirtilmeliydi.

93/574 Aybdur öyle mevâ'id-i düruğ
Şem'-i câhında komaz nur-ı fûruğ

beytinde "nur-ı fûruğ" şeklinde yazılan kelimeler eş veya yakın anlamlı olduklarından bunların arasına tamlama -i'si yerine "ve" manasındaki "u" bağlacı konsaydı daha uygun olmaz mıydı?

95/588 Şükrin ifâ idegör Mevlâ'nın
Kadrini anlayarak ihsânın

beytine "İhsan sahibi Allah'ın kadrini anlayarak şükrünü yerine getir." şeklinde bir karşılık verilmiş. İnsanın sınırlı kapasitesiyle "Allah'ın kadrini anlaması"nın ne derece mümkün olabileceği meselesi bir tarafa, şair "Mevlâ'nın kadrini anlamak"tan değil,

nimetin kıymetini bilerek onu ikram eden Rabb'in şükürünün ifâ edilmesinden bahsediyor: "İhsanın kıymetini anlayarak Allah'ın şükürünü yerine getir." diyor.

589 Şükür ider ni'meti gâyet efüz
Kâfir-i ni'met olur pek mel'un

beytinin altında şu karşılığı okuyoruz: "Nimete çok fazla şükretmek gerek, lânete uğrayanlar nimete küfrederek." Oysa burada: "Eğer şükrederseniz size (nimetimi) arttırirım, şayet nankörlük ederseniz, şüphesiz benim azabım pek şiddetlidir!" (İbrahim,14/7) mealindeki ayete telmih edilerek deniliyor ki: "Şükür, nimeti arttırir, nimeti inkâr eden (nankör) gayet lânetlenmiş olur."

590 Hâlık'ın ni'meti bî-ihsâdır
Halk anın şükrine olmaz kâdir

beytinin ikinci mısraı: "Halksa onun şükürünü yerine getirmmez" şeklinde nesre çevrilmiş. İlk mısradaki: "Eğer Allah'ın nimetini saymaya kalksanız, sayamazsınız.." (14/34,16/18) ayetine telmih ediliyor. İkinci mısradaki: "Allah'ın nimetlerinin şükürünü yerine getirmeye insanların gücü yetmez." deniliyor. Anlaşılabacağı gibi, şükürü "yerine getirmemek" başka, şükür vazifesini hakkıyla ifaya "gücü yetmemek" başkadır.

592 Şükür odur kim ni'am isâr iderek
Acz ü taksirini ikrar iderek

beytine "Esas şükür acizliğini, kusurunu kabul edip nimetleri saçarak.." şeklinde karşılık verilmiş. Her ne kadar "isar" kelimesinin "dökme, saçma" manası varsa da, bu karşılık yasaklanmış olan israfı hatırlattığından onun yerine "kendi muhtac olsa da cömertlikle bağışlayarak.."denilmesi daha uygun olurdu. Alim bir şair olan Vehbî burada *Kuran-ı Kerim*'in sahabilerin "isar" hasletini öven şu ayetine telmihte bulunuyor: "..Kendileri zaruret içinde bulunanlar bile onları kendilerine tercih ederler." (Haşr, 59/9).

96/613 Hânedân ehl-i ziyâfet geçinür
Sâhib-i süfre-i ni'met geçinür

beyti şöyle nesre çevrilmiş: "Ev sahibi ziyafet verdim zanneder, sofraya ehli ise nimet aramakla meşguldür." Böyle başkalaştırılan beytin karşılığı bizce şudur: "Büyük bir aileye mensupmuş gibi ziyafet ehli olarak geçinir. Nimet sofrasının sahibi (cömert, misafirperver) geçinir."

99/617 Nik-nâm olmadadır merd-i kerîm
Müttehem hisset ile şahs-ı leîm

beytinin ikinci mısrandaki "leim" kelimesi için "alçak" karşılığı verilerek: "Alçaklar ise tamahkârlıkla itham olunmuştur."denilmiş. Hâlbuki burada cömert kişilerle cimriler arasında bir mukayese ve tezat söz konusu olduğuna göre, kelimenin "cimri" karşılığının tercih edilmesi gerekirdi.

100/627 Karışup gayrısının kısmetine
Sanki saklar kızına avretine

beytinin nesre çevirisinde geçen şu "zannedilir" kelimesi gereksizdir: "Başkasının kısmetine engel olarak sanki malı kızına, karısına saklar zannedilir."

104/664 El açar olmasa dahı muhtaç
Karnı tok olsa yine gözleri aç

beytine şöyle bir karşılığın verildiğini görüyoruz: "(Dilenci) el açmasa da muhtaç aç olmasa da gözleri açtır" Hâlbuki beytin doğru manası şudur: "Muhtaç olmasa da el açar, karnı tok olsa bile gözleri açtır."

105/672 Anların aldığıdır def-i belâ

Yıkılıp gitmek için ol sukulâ

beyti şöyle bir değişikliğe uğratılmış: "O sözü sohbeti çekilmeyen kişinin yıkılıp gitmesi için belâyı alması gerekir." "Sadaka belâyı def eder ve ömrü arttırır" mealindeki hadise veya ondan ilham alınarak söylenen "Az sadaka çok belâyı def eder" atasözümüze telmih edilen bu beyitte şair diyor ki: "Onların aldığı (para vs.) belâyı def etmek gibi bir şeydir ve o sözü-sohbeti çekilmeyen kimselerin yıkılıp gitmesi içindir." "Az sadaka çok belâyı def eder" diye para isteyen dilenciye Süleyman Nazif'in bir miktar para verdikten sonra, arkadaşına dönüp: "Evet, doğru söylüyor..İşte belânın birini def etti!" demesi, bu beyti açıklayıcı bir nüktedir.

107/688 Eyle şer'î senedâta râğbet

Müddeîye çıkarırsın hüccet

beyti, şu şekilde nesre nakledilmiş: "Şeriatın hükümlerine râğbet et, (o vakit) iddia sahiplerine şeriatın delil gösterebilirsin." Oysa burada şairin okuyucuya tavsiyesi dinin emri gereğince, daha sonra farklı iddiada bulunabilecek kimselere karşı delil olmak üzere, alacağı, vereceği, borcu-harcı bir vesikaya dayandırmaktır: "Şeriat gereğince senetlere râğbet et. Böylece iddia sahibine delil gösterebilirsin." Beytin öncesi ve devamı da bizim verdiğimiz karşılığı doğrulayıcı durumdadır. çünkü takib eden beyitte şair: "İftiracıların sonu yoktur, yalancı şahit ise gayet çoktur" diyerek tedbirli olmayı tavsiye ediyor.

108/692 Şâhid-i hakkı bilürken husemâ

Bu yalan şâhididir bî-pervâ

beytinde yanlışlıkla "şâhididir" şeklinde yazılan kelimenin doğru okunuşu şudur: "şahidi der".

108/695 Sana oldukda velikin mahsur

Asim olma o zaman itme kusur

"Mahsur" kelimesinin yanlış anlaşılması dolayısıyla beytin şöyle nesre çevrildiği görülüyor: "Ama sana bir zarar gelirse, o zaman günah işleme, kusur etme." Oysa bölümün başında mahkemede hasımlar tarafından yalancılıkla suçlanma riskinden ötürü şahitlikten kaçınmayı tavsiye eden şair, herhalde bu tavsiyesinin İslâmi tâlime aykırı olduğunu hatırlamış olmalı ki: "Ama (şahitlik) sana münhasır olunca, o zaman günahkâr olma, (şahitlikte) kusur etme." diyor. Yani "Bir davada şahitlik sana has ise, o hadisenin başka şahidi yoksa, o takdirde şahitlik vazifesinden kaçınıp günahkâr olma."

110/708 Nice olmaz ki cihanda rüsvâ

Diyeler işte vekil-i dâvâ

beytinde geçen "vekil-i dâvâ" tamlamasına "davalı" karşılığı verilmiş, ki yanlıştır. "Vekil-i dava", vekil sıfatıyla dava takibine yetkili kimse demektir.

112/724 Perdesi sıyrık olandur menkûb

Setr ider ırzını merd-i mahcûb

beytinin ilk mısraı nesren şöyle ifade edilmiş: "Gözden düşmüş kişilerin perdeleri sıyrıktır (yırılmıştır)." Oysa şair "perdesi sıyrık" olanların, yani utanmaz kimselerin

itibarını kaybetmiş olduğunu söylüyor. İki ifade arasındaki fark açık: Makamını, mevkiini kaybeden herkes hayasız değildir ama, utanmaz kimseler (gerçekte) itibarsızdır.

113/733. beytin ilk mısraı yanlış okunduğu gibi nesre de yanlış çevrilmiş:

Karz-ı mukrâz muhabbetdür bil

Kâti'-ı rişte-i ülfetdür bil

Böyle okunan beyte şöyle bir anlam verilmiş: "Ödünç verme sevginin gereğidir ama, dostluğun kesilmesine de sebep olacağını bilmelisin." Evvelâ, bu beytin ilk mısraındaki "karz" kelimesinden sonraki tamlama -i'si "mıkrâz" kelimesinden sonra olmalıydı. Metnin aslı önümüzde olmadığından kesin bir şey söyleyemiyoruz ama, "karz" kelimesi ya vezin gereği bir buçuk hece değerinde sayılmış veya akuzatif eki (-i) almış olmalıdır. Şu halde bu mısra: "Karz(ı) mıkrâz-ı mahabbetdür bil" şeklinde okunmalı ve beyte şöyle bir mensur karşılık verilmeliydi: "Borcun sevgiyi kesen bir makas ve dostluk bağıni koparan bir kılıç olduğunu bil."

114/734 Bu beyitteki "mıkrâz" (makas) kelimesi de hem "mukrâz" şeklinde okunmuş, hem de mensur ifadede ihmal edilmiştir.

114/735 Evvelâ olsa dahi müstahsen

Sonra çirkin görünür karz-ı hasen

beyti şöyle nesre çevrilmiş: "Bu güzel borç önce çok hoş görünse de sonra çirkin görünür." "Karz-ı hasen" faizsiz verilen borç manasında fikhî bir terimdir. Bu tamlamadaki kelimelerin sadece Türkçe karşılığını vermekle yetinmek, konuyu bilmeyen okuyucu için açık bir anlam ifade etmeyecektir. Aslında elde bulunan lügatlarla dahi bakılsaydı, bu tamlamanın "faizsiz verilen borç" karşılığını görmek mümkün olacaktı.

114/736 İktizâ itse de sen alsan karz

Va'desi yokdur edâsın bi'l-farz

beytinde yanlışlıkla "bi'l-farz" şeklinde yazıldığı için mana değişikliğine sebep olan kelimenin doğru okunuşu "...bil farz"dır.

115/748 Ol ki sağ itmemiş alışverişin

Çürük eyler bilesin sağlam işin

beytindeki "sağ" kelimesinin eski manası bilinmediği için denilmiş ki: "Alışverişini sağ etmemiş, sağlamamış olanın sağlam işini de çürük ettiğini bilesin." "Sağ" kelimesi eski dilimizde, bugün bilinen manalarından başka "doğru, sıhhatli, sağlam.." anlamlarını da ifade eder.⁴ Kelimenin bu karşılığı verilmeden: "Alışverişini sağ etmemiş, sağlamamış olanın.." ibaresi bugünün okuyucusu için anlaşılması güç bir şey değil midir? "Alışverişini doğru ve sağlam yapmamış kişi.." şeklinde günümüz Türkçesine çevrilmeliydi.

117/762 çün Hudâ olmadı zallâm-ı abîd

Ne demek zulm ide bir abd-i anîd

beyti "Allah hiçbir zaman kullarına zulmetmedi ki inat sahibi bir kul zulmetsin." biçiminde nesredilmiş. "İnat sahibi" pek çok kul, açıkça veya gizlice kendisine yahut başkalarına zulmettiğine göre, bu cümle şairin maksadını tam ifade ediyor mu? Şair: "Allah kullarına zulmedici olmadığı halde, inatçı bir kulun zulmetmesi ne demektir?" şeklinde bir istifhamla insanların zulmetmesinin ilâhi ahlâka ve emirlere aykırı

⁴ Yeni Tarama Sözlüğü, (Düzenleyen: Cem Dilçin) TDK yayını, Ankara, 1983, s.176.

olduğunu belirterek: "Madem ki Allah kullarına karşı zulmedici değil, âdildir, o hâlde kulların da zulümden kaçınması, adaletli olması gerekir" demek istiyor.

119/779 Mûsil-ı râhat olur nev-ummâ

Kaldı devletde tarik-ı ulemâ

beyti "Devlette bir dereceye kadar rahat ulaşılabilen tek meslek ulema mesleği kaldı." şeklinde nesre çevrilmiş. Buradaki "mûsil-ı rahat" "rahat ulaşılabilen" değil "rahata ulaştırılan" demektir.⁵

120/785 Hâcegânlık imiş evvel Nâbî

Şimdi sedd eylediler ol bâbî

beytinde geçen "nâbî" kelimesi, ünlü divan ve mesnevî şairimizin adı sanılmış ve tabii bunun neticesinde hazırlayan nesre çevirmede yanılmış: "Nâbî hocalık mesleğinin her mesleğin önünde olduğunu söylemiş. Şimdi o kapıya set çekildi." Halbuki "nabî" kelimesi "yüce" manasına gelir.⁶ Şair diyor ki: "Önceleri hocalık yüce imiş, şimdi o kapıyı kapadılar."

140/952 "..Olma gayret ile bâlî-i fesâd"

mısraında "bâlî" şeklinde okunan kelime "sebe"p" manasındaki "bâdî" olmalıdır.

141/966 Masrafın uyduragör îrâde

Tâ ki gamdan olasin âzâde

beytinde geçen "îrâd" kelimesi yanlış anlaşılmış: "Paranı eve-barka yatır ki sıkıntıdan kurtulasın." Oysa "irad" burada "gelir, kazanç" manasındadır.⁷ Şair: "Giderini gelirin uydur ki üzüntüden kurtulasın" diyor.

143/976 Bunda ben anladığım re'y-i savâb

Ahz-ı menkûha bi-kavl-i mâtâb

beyti günümüz Türkçesine şöyle nakledilmiş: "Bana göre en doğru olanı tatlı dilli olanıyla nikâhlanmaktır." Acaba "tatlı dil" bu beytin neresinde?! Herhalde "kavl-i mâtâb"ın içinde!. Şairimiz "be-kavl-i mâtâb" ("beğendiğiniz" sözüne göre) ibaresinden anlaşılması gerektiği üzere, burada içinde "mâtâb" kelimesi geçen bir söze telmihte bulunuyor. Hayatını mensup olduğu dinin talimatı istikametinde düzenlemeye çalışan bir Müslüman'ın her meselede müracaat edeceği ilk ve en üstün yer Allah'ın Kitabı olduğuna göre, bu kelime öncelikle *Kuran-ı Kerim*'de aranmalıdır. Şair burada bir kadını nikâhla almanın cariyeye yaşamaktan daha doğru olduğu fikrini "mâtâb" sözünden çıkardığını ifade ediyor. Bu konudaki ayeti açıp baktığımızda anılan kelimeyi Nisa Suresi'nin "..beğendiğiniz veya size helâl olan kadınlardan...nikâh edin..." mealindeki üçüncü ayetinde görüyoruz.

Şu hâlde beyit şöyle nesre çevrilmeliydi: "Bu hususta benim anladığım doğru görüş, "mâtâb" (beğendiğiniz veya size helâl olan) sözüne göre, nikâhlı kadın almaktır."

143/980 Belki bir hâne-ber-endâz çıkar

Evini başına bir günde yıkar

beyti bakın nasıl anlaşılmış: "Belki evi-kapıyı birbirine karıştırır, biri çıkar (o zaman) evini bir günde başına yıkar." Burada, alınan cariye'nin çıkardığı gürültüden komşuların rahatsız olacağı ve onlardan birinin çıkıp evi sahibinin başına yıkacağı

⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, 1996, s.688.

⁶ Abdullah Yeğin v.d., *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat*, İst.1993, s.757.

⁷ Abdullah Yeğin v.d. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat*, İst.1993, s.460.

sanılmış. Hâlbuki beytin iki mısraında da kast edilen cariye'dir. Şair bundan önceki beyte bağlı olarak, güzelliği bilinmiş olsa da ahlâki güzelliği konusunda kesin bir karar verilmiş olmayan cariye'nin yuvayı kısa zamanda yıkabileceğini söylüyor: "Belki bir ev yıkıcı çıkar, evini başına bir günde yıkar." diye okuyucuyu ikaz ediyor.

144/988 Âdet-i câriye-i ehl-i safâ
Cem'-i envâ-ı cevârî ammâ

beytinin ilk mısraındaki "cariye" kelimesi şöyle bir karıştırmaya sebep olmuş: "Zevk sahibi cariyelerin âdeti de bütün cariyelerinki gibidir ama." Beyit nesre şöyle çevrilmeliydi: "Ama zevk sahiplerinin geçerli âdeti çeşitli cariyeleri toplamaktır."

144/992 Ki ola mâ'il-i teksir-i neseb
Kesretin zann ider evlâda sebeb

beytinin ikinci mısraı yanlış anlaşılabilir ve tabii yanlış anlatılmış: "..büyümenin çocukla olacağını zann eder." Burada kastedilen "kesret" cariyelerin çokluğudur: "Cariyelerin çokluğunu evlâda sebeb zanneder." Nitekim takip eden beyit bu fikri açıklıyor ama maalesef o da yanlış anlaşılabilir:

145/993 Veled ise kerem-i Hâdî'dür
Kesret-i zen sebeb-i âdîdür

beyti şöyle çevrilmiş: "(çocuk) erkek ise Allah'ın lutfudur, kadının çoğalması kötü bir sebeptir." Oysa burada çocuğun erkekliği, dişiliği söz konusu olmaksızın Allah'ın lütfu olduğu ve kadın çokluğunun onların dünyaya gelmesinde bayağı bir sebepten öteye gitmediği anlatılıyor: "çocuk ise Allah'ın lütfu, ikramıdır; kadın çokluğu sadece basit bir sebeptir."

147/ 1014 Ruhsat-ı fâhişedür ol ruhsat
Ki göre kâr-ı ricâli avret

beyti bakın nesre nasıl nakledilmiş: "Erkeğin işini görmek için kadına verilen izin, fâhişeye verilen ruhsat gibidir." Diğer manası hatırlanmayan "fahiş" kelimesinin bu yanılmaya sebep olduğu anlaşılıyor. *Lutfiyye*'nin yazıldığı sırada "gayri meşru münasebette bulunabilmeleri için kadınlara resmî izin verme" söz konusu olmadığına göre, buradaki "ruhsat-ı fâhişe"nin "aşırı, ahlâka aykırı izin" manasına gelen fikhî bir terim olabileceği düşünülmeliydi.

Şair diyor ki: "Erkeğin işini görmesi için kadına verilen izin, ahlâka aykırı bir izindir."

150/1040 Mansıb oldukda kaparlar pâre
Olarak hizmete pâre pâre

beytindeki "mansıb" kelimesinin yanlış anlaşılması, nesre yanlış çevrilmesine sebep olmuş: "Bahşiş verilirse, kapışıklar ve kendilerini paralarcasına iyi hizmet ederler." Hemen bundan sonraki beyitten de anlaşılabilir olduğu gibi şair, hizmetçilerin "iyi gün dostu" olduklarını, mevki varken para kazanmak için hizmet ettikleri hâlde işinden çıkarılan adamın yanına bile gelmediklerini ve hatta onu tanımıyormuş gibi davranabileceklerini anlatıyor. Şu halde, beyti nesre çevirisi şöyle olmalı: "Memuriyet olduğunda kendilerini paralarcasına hizmet ederek para kaparlar."

150/1043 Virmege sözlerine istihkâm
Kulaç atlar da öperler in'âm

beytinde "in'âm" şeklinde okunan kelimenin doğrusu bizce "en'âm" olmalı. çünkü "in'âm" nimet verme, iyilik etme, "en'âm" ise bazı sure, ayet ve duaları ihtiva eden kitapçık demektir.⁸ Her ne kadar halk arasında ekmek öpülerek de yeminin pekiştirildiği görülürse de, beyitteki "in'âm"ın isim (nimet) değil, fiil cinsinden bir kelime olması, bizim fikrimizi destekliyor sanırız. Zamanımızda da bazı insanların iddiasına, yeminine kuvvet kazandırmak maksadıyla *Kuran* veya enamı öptüğü bilinir.

156/1093 Bâdenin cümle bilür hürmetini
İstemem açmağa keyfiyyetini

beytinde geçen "hürmet" kelimesinin diğer manası fark edilmemiş ve buna maksadın aksi bir anlam çıkacak şekilde şu karşılık verilmiş: "Badeye saygının ne olduğunu herkes bilir, özelliğini (sarhoş ediciliğini) anlatmaya lüzum görmüyorum." İçki dostu bir şairin şaraptan bahsederken "hürmet" kelimesini hem "saygı", hem de "haramlık" manasına gelebilecek şekilde tevriyeli kullanması mümkündür, ama onun "bütün kötülüklerin anası" olduğuna inanan ve bu inanç istikametinde tavsiyelerde bulunan bir insanın "hürmet" kelimesiyle içkinin haramlığını kast ettiği açıktır. Beytin ilk mısramında şair diyor ki: "İçkinin haramlığını herkes bilir."

157/1100 Bilmeyüp haddin iden nuş-ı şarâb
Hadd-i şürbiyle çeker sonra azâb

beytine şu karşılığın verildiğini görüyoruz: "Haddini bilmeyip de içki içenler içtikleri kadar azap çekerler." Eğer "hadd" kelimesinin ilk akla gelen manasıyla yetinilmeyip lügata bakılsaydı, şu karşılığı da görülecekti: "Şeriatça verilen ceza."⁹ Burada şair, içki içtiği sabit olan kimseye İslâm hukukunda verilen cezayı kast ederek diyor ki: "Haddini bilmeyip içki içen sonunda içki içme cezasıyla azap çeker."

166/1172 Kalmadı görmediğim âlemde
Vakt-i ikbâl ü zamân-ı gamda

beytine verilen şu mensur karşılıkla onun anlamı arasında bizce ince bir mânâ farkı var: "Bu dünyânın hem hüznü, hem de gamlı dönemlerini gördüm." Hâlbuki şair diyor ki: "İkbal ve gamlı zamanımda dünyada görmediğim kalmadı.."

Lutfiyye'nin gerek yeni harflere aktarılan metninde, gerekse günümüz Türkçe'siyle nesre çeviri kısmında tespit ettiğimiz yanlışların art arda sıralanması, çalışmanın bütünü hakkında okuyucuyu tamamiyle olumsuz düşüncelere sevk etmemelidir. Gönül isterdi ki, biraz daha fazla dikkat, itina ve danışma ile bu hatalar en aza indirilmiş olsun..Ama herşeye rağmen, edebiyat ve eğitim tarihimizde sahip olduğu değer kadar, ahlâk ve fazilet prensiplerini ustaca telkin etmesi dolayısıyla çağımızda da önemini ve geçerliliğini kaybetmediğine inandığımız bir nasihatname metninin istifadeye açılması ve nesre çevirisinde de büyük ölçüde başarılı olunması bir kazanç sayılmalıdır.

Âdem Ceyhan

⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara,1996, s.221.

⁹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara,1996, s.307.